

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кологойда О. В., Сливінська А. В.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Внаслідок повномасштабної війни Російської Федерації проти України, 24 лютого 2022 року в Україні було введено воєнний стан. Його запровадження обумовило ряд обмежень прав та інтересів фізичних, юридичних осіб, зокрема і корпоративних прав, без здійснення яких неможливою є нормальна реалізація корпоративного управління та ефективне функціонування бізнесу в Україні. Корпоративні відносини завжди були однією з найскладніших і актуальних тем як у юридичній науці, так і практиці. Тож, їх можливе ускладнення в умовах воєнного стану в Україні, новели правового регулювання та відповідність усталеним європейським практикам – тема, що потребує окремого дослідження для потреб не лише теорії а, у першу чергу, для з'ясування питань подальшого управління бізнесом та реалізації корпоративних прав.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Корпоративні правовідносини, у тому числі пов'язані з реалізацією корпоративних прав, досліджували в своїх працях В. І. Борисова, О. М. Вінник, О.В. Гарагонич, К. В. Денисенко, О. Р. Кібенко, В. М. Кравчук, Н. С. Кузнецова, І. В. Лукач, А.В. Смітюх, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. С. Щербина та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Бракує досліджень проблемних аспектів здійснення корпоративних прав у світлі стрімкого реформування корпоративного законодавства та впровадження нових практик корпоративного управління. Ряд питань реалізації корпоративних прав досі залишаються дискусійними та невирішеними: щодо шляхів забезпечення права на участь у корпоративному управлінні за допомогою електронних засобів комунікації, можливості передачі корпоративних прав у довірче управління тощо. Проблематика здійснення корпоративних прав в умовах воєнного стану поки є недослідженою у науці.

Формулювання цілей (постановка завдання). Мета даного дослідження – з'ясувати особливості правового регулювання реалізації корпоративних прав в умовах воєнного стану, його впливу на можливості здійснення корпоративних прав.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Корпоративні відносини виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав. Окремі дослідники їх іменують акціонерні правовідносини¹. Це майнові, немайнові й організаційні відносини, що складаються між суб'єктами приватного та/або публічного права при створенні корпорацій, в процесі їх діяльності та припинення по здійсненню учасниками корпоративних прав². Корпоративні права акціонера – сукупність майнових і немайнових прав акціонера, які випливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні товариством, отримання дивідендів та активів товариства у разі його ліквідації, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи установчими документами (ст. 2, 3, 20 Закону «Про акціонерні товариства»³, ст. 9, 10 Закону «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»⁴).

Корпоративні права – це складна сукупність майнових та немайнових прав, а не «правомочностей», оскільки зміст останніх у чинному законодавстві не визначений, про що зазначає і В. Щербина⁵. Цінним папером, що посвідчує корпоративні права акціонера є акція. Корпоративні права в інших товариствах посвідчуються статутом.

Специфіка корпоративного права виявляється в тому, що воно є складним об'єктом, змістом якого є сукупність суб'єктивних прав. Поняття «здійснення корпоративних прав» охоплює поведінку суб'єкта корпоративних правовідносин, спрямовану на реалізацію тих можливостей, які передбачені змістом корпоративного права, шляхом вчинення ним конкретних вольових дій. Здійснення корпоративних прав забезпечується гарантіями, які надають можливість безперешкодного здійснення учасником своїх

¹ Вінник О. М. Акціонерне право: Навч. посіб. для вищих навч. закл. / О. М. Вінник, В. С. Щербина; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2000. С. 6.

² Корпоративне управління : Монографія / І. В. Спасибо-Фатєєва, О. Р. Кібенко, В. І. Борисова; за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Х. : Право, 2007. С. 173, 217.

³ Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17> (дата звернення: 28.04.2022).

⁴ Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 28.04.2022).

⁵ Щербина В.С. Галузева належність корпоративних відносин і проблеми їх законодавчого регулювання. *Право України*. 2021. № 6. С. 16-17.

корпоративних прав, їх охорону, а у випадку протиправних посягань – захист і поновлення⁶.

Зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб визначено Законом України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII⁷ (далі – Закон № 389-VIII). Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні»⁸ в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб (продовжено до 24.05.2022 року).

Відповідно до ст. 8, 19 Закону № 389-VIII в умовах воєнного стану забороняються проведення страйків, масових зібрань, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів, може примусово відчужуватись майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучатись майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку.

Вказані правові норми не передбачають можливості обмеження корпоративних прав та прав на акції/частки в умовах воєнного стану. Водночас в Україні було ухвалено ряд підзаконних нормативно-правових актів, які встановили наступні особливості та обмеження реалізації корпоративних прав:

1) виключно дистанційний спосіб проведення загальних зборів акціонерів.

Рішенням НКЦПФР від 16.03.2022 р. № 177 «Щодо особливостей функціонування органів управління акціонерів акціонерного товариства на період дії воєнного стану»⁹ встановлено, що у період дії воєнного стану загальні збори акціонерів акціонерного товариства можуть бути проведені виключно шляхом дистанційного проведення відповідно до Тимчасового порядку скликання та дистанційного проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду через web сервіс Національного депозитарія України «Кабінет зборів». Таким чином, акціонерні товариства не можуть обрати і

провести очні загальні збори, в тому числі збори, які були скликані до оголошення воєнного стану. В таких товариствах наглядова рада має прийняти рішення про скасування / перенесення загальних зборів на іншу дату у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні та повідомити про прийняте рішення всіх акціонерів через депозитарну систему.

Обмеження не поширюються на акціонерні товариства з одним акціонером (ст. 6 Закону «Про акціонерні товариства»). До товариства з одним акціонером не застосовуються положення статей 33–48 Закону щодо порядку скликання та проведення загальних зборів акціонерного товариства. Повноваження загальних зборів товариства, передбачені статтею 33 Закону та внутрішніми документами товариства, здійснюються акціонером одноосібно (ст. 49 Закону України «Про акціонерні товариства»)¹⁰.

Обмеження щодо способу проведення загальних зборів акціонерів викликало заперечення учасників ринку, оскільки є акціонерні товариства в яких проведення дистанційних зборів є недоцільним: товариства з незначною кількістю акціонерів; товариства, які мають місцезнаходження на територіях, де не проводяться активні бойові дії (Вінницька, Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Рівненська, Хмельницька, Чернівецька області); товариства з кількістю акціонерів не більше 25 осіб до статутів яких включено положення про можливість проведення загальних зборів акціонерів шляхом заочного голосування (опитування) (ст. 48 Закону «Про акціонерні товариства»).

В умовах воєнного стану заборонено проводити масові зібрання та масові заходи (ст. 8, 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»)¹¹. Однак юридична заборона проведення масових заходів стосується невизначеного законодавством поняття «масове зібрання», «масовий захід» – прогалина, з якою правозастосовча практика стикнулася ще під час карантинних обмежень, спрямованих на запобігання поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2¹², що наразі продовжені до 31.05.2022 року¹³.

⁶ Саракун І.Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект). Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2008. С. 8, 10.

⁷ Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 27.04.2022).

⁸ Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 27.04.2022).

⁹ Щодо особливостей функціонування органів управління акціонерів акціонерного товариства на період дії воєнного стану: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 16.03.2022 № 177. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2022/04/rishennia_177_kontrolna_versija_stanom_na_04_04_2022.pdf (дата звернення: 27.04.2022).

¹⁰ Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17> (дата звернення: 28.04.2022).

¹¹ Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 27.04.2022).

¹² Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.04.2022).

¹³ Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 № 1236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.04.2022).

Обмеження форми проведення загальних зборів є порушенням права акціонерів на участь у корпоративному управлінні. Директива 2007/36/ЄС Європейського парламенту та Ради від 11 липня 2007 року про здійснення окремих прав акціонерів у лістингових компаній (ст.ст. 8, 9) передбачає право акціонера на участь у загальних зборах з використанням електронних засобів. Держави-члени ЄС повинні дозволити товариствам надати своїм акціонерам можливість участі у будь-якій формі в роботі загальних зборів за допомогою електронних засобів, зокрема, із використанням будь-якої або усіх форм участі таких як:

а) трансляція загальних зборів в режимі реального часу;

б) двосторонній зв'язок в режимі реального часу, який дозволяє акціонерам виступати (ставити питання) на загальних зборах, перебуваючи при цьому надалекій відстані від місця проведення зборів;

в) механізм для участі у голосуванні до або в ході загальних зборів, виключаючи тим самим необхідність призначення представника, який фізично присутній за зборах¹⁴.

Виключно дистанційна форма проведення загальних зборів акціонерів у період дії воєнного стану виправдана лише в публічних акціонерних товариствах, акціонерних товариствах, що мають місцезнаходження в зоні ведення активних бойових дій або на окупованій території, згідно переліку таких територій, який має бути затверджений Кабінетом Міністрів України. В інших випадках забезпечення реалізації прав акціонерів на управління та їх захист забезпечується кворумом загальних зборів акціонерів. На період дії воєнного стану доцільно надати право проведення загальних зборів акціонерів в будь-якій адміністративно-територіальній одиниці на території України, де не проводяться бойові дії, а не виключно за місцезнаходженням товариства шляхом внесення змін до ч.3 ст.35 Закону «Про акціонерні товариства». Зокрема, у Кодексі корпоративного управління, затвердженому НКЦПФР 12.03.2020 р. № 118¹⁵, зазначається, що компанії повинні проводити загальні збори за місцем реєстрації компанії або у місці, яке є легко доступним для акціонерів.

У разі неможливості проведення загальних зборів акціонерів в період дії воєнного стану відповідно до Тимчасового порядку скликання та дистанційного проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестицій-

ного фонду або у разі прийняття наглядовою радою товариства рішення про недоцільність проведення загальних зборів акціонерів в період дії воєнного стану загальні збори акціонерів акціонерного товариства мають бути проведені протягом 90 днів після завершення дії воєнного стану¹⁶. Разом з тим, Закон України «Про акціонерні товариства» не містить такого повноваження наглядової ради, як прийняття рішення про недоцільність проведення загальних зборів. Судова практика також підтверджує даний висновок. Наприклад, в постанові Верховного Суду від 03.07.2018 у справі № 926/2301/17 суд вказав, що чинне законодавство не передбачає можливість прийняття наглядовою радою рішення про непроведення чергових загальних зборів, зокрема з підстав недоцільності їх проведення чи у зв'язку з іншими обставинами¹⁷. Норма про повноваження наглядової ради приймати рішення про недоцільність проведення загальних зборів у зв'язку із дією воєнного стану мала б бути включена до норм Закону України «Про акціонерні товариства», а не вводиться підзаконним актом. Тоді як наявне регулювання може спровокувати оскарження акціонерами таких рішень наглядових рад з огляду на порушення їх права на участь у корпоративному управлінні.

Рішенням НКЦПФР від 17.03.2022 р. № 176 «Про внесення змін до Тимчасового порядку скликання та дистанційного проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду» Порядок доповнено розділом XXII «Особливості проведення зборів в період воєнного стану». Загальні збори акціонерів у період воєнного стану можуть проводитись відповідно до Порядку за умови дотримання всіх наступних умов:

а) розпорядження на складення переліку акціонерів, яким направляється повідомлення про проведення зборів, та переліку акціонерів, які мають право на участь у зборах, надано до Центрального депозитарію в електронному вигляді та відповідні переліки надані Центральним депозитарієм в електронному вигляді;

б) до переліку акціонерів, які мають бути повідомленими про проведення загальних зборів, включена інформація щодо акціонерів, які є власниками не менш як 95 відсотків акцій товариства без врахування акцій, які обліковуються на рахунках у цінних паперах депозитарних установ/зберігачів, які припинили провадження професійної діяльності та

¹⁴ Directive 2007/36/EC of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the exercise of certain rights of shareholders in listed companies. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32007L0036> (дата звернення: 27.04.2022).

¹⁵ Кодекс корпоративного управління: Кодекс Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 12.03.2020 № 118. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/documents/kodeks-korporativnoho-upravlinnia-kliuchovi-vymohy-i-rekomendatsii/> (дата звернення: 28.04.2022).

¹⁶ Щодо особливостей функціонування органів управління акціонерного товариства на період дії воєнного стану: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 16.03.2022 № 177. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2022/04/rishennia_177_kontrolna_versia_stanom_na_04_04_2022.pdf (дата звернення: 27.04.2022).

¹⁷ Постанова Верховного Суду від 03.07.2018 у справі № 926/2301/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/75135333> (дата звернення: 28.04.2022).

передали бази даних до Центрального депозитарію як уповноваженого на зберігання, а також тих, які не передали такі бази, та без врахування акцій, які викуплені акціонерним товариством;

в) до переліку акціонерів, які мають право на участь у загальних зборах, включена інформація про акціонерів, які є власниками не менш як 95 відсотків акцій товариства без врахування акцій, які обліковуються на рахунках у цінних паперах депозитарних установ/зберігачів, які припинили провадження професійної діяльності та передали бази даних до Центрального депозитарію як уповноваженого на зберігання, а також тих, які не передали такі бази, та без врахування акцій, які викуплені акціонерним товариством.

Рішення загальних зборів акціонерів, проведених у період воєнного стану без дотримання умов, передбачених цим пунктом, є недійсними та не створюють юридичних наслідків. Обов'язок щодо дотримання умов проведення загальних зборів акціонерів у період воєнного стану, передбачених цим пунктом, покладається на особу, яка скликає загальні збори¹⁸.

Варто розуміти, що дистанційні загальні збори за тією процедурою, що діє в українському законодавстві, не передбачають ані можливості акціонерів поставити запитання та отримати відповідь, ні висловити свою думку з питань порядку денного, ані провести їх обговорення. Право ставити запитання (зокрема, усні) та отримувати відповіді на них закріплено Директивою 2007/36/ЄС, Кодексом корпоративного управління¹⁹, а також Принципами корпоративного управління Великої двадцятки/ОЕСР²⁰.

Крім того, Рішення НКЦПФР від 16.03.2022 р. № 176 передбачає підписання ряду корпоративних документів за результатами дистанційних загальних зборів кваліфікованим електронним підписом (протоколу про підсумки реєстрації, протоколу про підсумки голосування, протоколу загальних зборів, бюлетеня для голосування). Отримання кваліфікованого електронного підпису потребує фізичної присутності особи в Україні, а отже, акціонери-іноземці, цим позбавляються права взяти участь у дистанційних зборах.

Вищенаведене свідчить про те, що процедура дистанційних загальних зборів може створювати штучні перешкоди для акціонерів у реалізації своїх корпоративних прав. За Принципами корпоратив-

ного управління Великої двадцятки/ОЕСР, передбачені в компанії процедури не повинні неналежним чином ускладнювати або робити дорожчим процес голосування. Акціонери повинні мати можливість голосувати особисто або без особистої присутності; країни та/або компанії повинні сприяти дедалі ширшому використанню інформаційних технологій у процесі голосування²¹. На наш погляд, поряд із дистанційними загальними зборами, акціонерні товариства і під час воєнного стану повинні мати доступ до інших форм проведення загальних зборів – очних, шляхом опитування. Крім того, в умовах широкого розповсюдження платформ електронних комунікацій (Zoom, Skype, Microsoft Teams тощо), доцільним було б надати можливість проведення загальних зборів і з їх використанням також.

Так, Закон Німеччини «Про акціонерні товариства» (Aktengesetz)²² у ст. 118 надає ряд можливостей використання засобів електронної комунікації: акціонери можуть взяти участь у загальних зборах без їх фізичної присутності у місці проведення та без уповноваженого представника, та можуть реалізовувати свої права за допомогою електронних засобів зв'язку (ч. 1 ст. 118); голосувати також у письмовій формі або за допомогою засобів електронного зв'язку (заочне голосування) (ч. 2 ст. 118); за певних випадків члени наглядової ради можуть брати участь у загальних зборах за допомогою засобів аудіо- та відеозв'язку (ч. 3 ст. 118); може здійснюватися аудіо- та відеотрансляція загальних зборів (ч. 4 ст. 118). Як справедливо зазначають у науці, проведенню загальних зборів у режимі реального часу повинно бути надано пріоритет²³, і для їх оптимізації мають використовуватися додатково засоби електронного зв'язку (а не повністю підміняти очну форму).

2) Особливості функціонування органів управління акціонерного товариства на період дії воєнного стану.

Відповідно до рішення НКЦПФР від 16.03.2022 р. № 177 «Щодо особливостей функціонування органів управління акціонерів акціонерного товариства на період дії воєнного стану»²⁴ повноваження органів управління товариством, повноваження яких

¹⁸ Про внесення змін до Тимчасового порядку скликання та дистанційного проведення загальних зборів акціонерів та загальних зборів учасників корпоративного інвестиційного фонду: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 16.03.2022 № 176. URL: <https://document.vobu.ua/doc/10653> (дата звернення: 27.04.2022).

¹⁹ Кодекс корпоративного управління: Кодекс Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 12.03.2020 № 118. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/documents/kodeks-korporativnoho-upravlinnia-kliuchovi-vymohy-i-rekomendatsii/> (дата звернення: 28.04.2022).

²⁰ OECD (2015), G20/OECD Principles of Corporate Governance, OECD Publishing, Paris. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264236882-en> (дата звернення: 28.04.2022).

²¹ OECD (2015), G20/OECD Principles of Corporate Governance, OECD Publishing, Paris. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264236882-en> (дата звернення: 28.04.2022).

²² German Stock Corporation Act (Aktengesetz). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_aktg/ (дата звернення: 28.04.2022).

²³ Лукач І.В. Правовий аспект заочного голосування на загальних зборах в корпораціях. *Юридичний вісник*. 2014. № 3. С. 230.

²⁴ Щодо особливостей функціонування органів управління акціонерів акціонерного товариства на період дії воєнного стану: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 16.03.2022 № 177. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2022/04/rishennia_177_kontrolna_versia_stanom_na_04_04_2022.pdf (дата звернення: 27.04.2022).

завершуються протягом строку дії воєнного стану, вважаються продовженими до дати завершення дії воєнного стану.

При цьому слід зважати, що на наступний за днем завершення воєнного стану день органи управління товариства стануть нелегітимними, що призведе до блокування роботи товариства, адже процедура скликання та проведення загальних зборів акціонерного товариства є тривалою і вочевидь на зможе бути проведення у стислі строки, коли буде повідомлено про завершення воєнного стану. В такому випадку товариству доцільно скористатись процедурою дистанційного проведення загальних зборів акціонерів, якщо статутом акціонерного товариства не передбачено, що повноваження органів управління вважаються продовженими на строк до їх переобрання у визначеному законом порядку. Враховуючи зазначене, надання можливості проведення загальних зборів впродовж 90 днів після завершення воєнного стану, вважаємо за доцільне передбачити в Законі «Про акціонерні товариства», що повноваження органів управління товариством, дія яких завершується протягом строку дії воєнного стану, вважаються продовженими протягом строку дії воєнного стану та 90 днів після його завершення.

3) Обмеження виплати дивідендів через депозитарну систему та банками

Запровадження воєнного стану в Україні призвело і до обмеження права акціонера (учасника) на отримання частини прибутку товариства (дивідендів). Так, Рішенням НКЦПФР № 136 від 24.02.2022 «Про тимчасове обмеження проведення операцій на ринках капіталу» тимчасово з 11:00 24 лютого зупинено проведення операцій в системі депозитарного обліку, окрім проведення операцій, необхідних для здійснення НБУ монетарної та грошово-кредитної політики і Міністерством фінансів операцій з обслуговування державного боргу²⁵. Корпоративними операціями емітента, серед іншого, є операції емітента щодо емісії, викупу, дроблення, консолідації, конвертації, погашення, анулювання, виплати доходу за цінними паперами (пп. 11 ст. 1 Закону України «Про депозитарну систему»)²⁶.

Рішенням НКЦПФР «Про упорядкування проведення операцій на ринках капіталу на період дії воєнного стану» від 08.03.2022 № 144 постановлено Центральному депозитарію та депозитарним установам забезпечити здійснення виплати доходів/сум погашення (крім дивідендів) грошовими коштами за

випусками, щодо яких Центральним депозитарієм до 00.00 24.02.2022 було сформовано реєстр власників іменних цінних паперів / перелік осіб, які мають право на отримання доходу за цінними паперами²⁷. Це унеможливило виплату дивідендів через депозитарну систему, в тому числі за рішеннями про виплату дивідендів, які були прийняті до 24 лютого 2022 року.

Рішенням НКЦПФР від 17.03.2022 р. № 176 «Про особливості провадження депозитарної діяльності в умовах воєнного стану в Україні» було надано право Центральному депозитарію та депозитарним установам забезпечити здійснення виплати доходів/сум погашення грошовими коштами за випусками цінних паперів, в тому числі іноземних цінних паперів²⁸. З огляду на наведене, лише з 28.03.2022 Національний депозитарій України почав здійснювати операції з виплати доходів/сум погашення по цінним паперам (в тому числі в іноземній валюті).

За п. 3 Постанови НБУ «Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп», за яким банкам, крім державних банків, дивіденди яких спрямовуються на поповнення Державного бюджету України, не здійснювати: а) розподілу капіталу в будь-якій формі, крім спрямування прибутку на збільшення статутного капіталу, формування загальних резервів і фондів банку, які включаються до основного капіталу, покриття збитків минулих років; б) виплату дивідендів акціонерам, крім виплати дивідендів за привілейованими акціями²⁹. Вказане обмеження права на отримання дивідендів, очевидно, зумовлене забезпеченням стабільності банківської системи України.

При цьому, Закон України «Про управління об'єктами державної власності» передбачає, що господарська організація, у статутному капіталі якої є корпоративні права держави, за підсумками календарного року зобов'язана спрямувати частину чистого прибутку на виплату дивідендів згідно з порядком, затвердженим КМУ³⁰. Постановою КМУ від 08.03.2022 № 230 «Про затвердження базового нормативу відрахування частки прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів за результатами

²⁵ Про тимчасове обмеження проведення операцій на ринках капіталу: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 24.02.2022 № 136. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/24.02.2022.pdf> (дата звернення: 27.04.2022).

²⁶ Про депозитарну систему України: Закон України від 06.07.2012 № 5178-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17#Text> (дата звернення: 27.04.2022).

²⁷ Про упорядкування проведення операцій на ринках капіталу на період дії воєнного стану: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 08.03.2022 № 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0144863-22#Text> (дата звернення: 27.04.2022).

²⁸ Про особливості провадження депозитарної діяльності в умовах воєнного стану в Україні: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 17.03.2022 р. № 176. URL: <https://document.vobu.ua/doc/10639> (дата звернення: 27.04.2022).

²⁹ Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп: Постанова Правління Національного банку України від 25.02.2022 № 23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0023500-22#Text> (дата звернення: 27.04.2022).

³⁰ Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 № 185-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text> (дата звернення: 27.04.2022).

фінансово-господарської діяльності у 2021 році господарських товариств, у статутному капіталі яких є корпоративні права держави»³¹ затверджено базові нормативи для ряду господарських товариств.

Ст. 21 Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік», ст. 20 Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» передбачають, що господарські товариства, у статутному капіталі яких 100 відсотків акцій (часток) належать державі, та господарські товариства, 100 відсотків акцій (часток) яких належать господарським товариствам, частка держави в яких становить 100 відсотків, які не прийняли рішення про нарахування дивідендів до 1 травня року, що настає за звітним, сплачують до державного бюджету частину чистого прибутку на державну частку в розмірі, визначеному за базовими нормативами, установленими на відповідний рік, але не менше 90 відсотків, до 1 липня року, що настає за звітним.

Господарські товариства, у статутному капіталі яких є корпоративні права держави, та господарські товариства, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких належать господарським товариствам, частка держави в яких становить 100 відсотків (крім тих, що визначені частиною першою цієї статті), які не прийняли рішення про нарахування дивідендів до 1 травня року, що настає за звітним, сплачують до державного бюджету та іншим учасникам господарського товариства пропорційно розміру їх акцій (часток) у статутному капіталі господарського товариства частину чистого прибутку в розмірі, визначеному за базовими нормативами відрахування частки прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів, установленими на відповідний рік, але не менше 90 відсотків, до 1 липня року, що настає за звітним.

При цьому, по-перше, бюджетне законодавство не може регулювати корпоративні відносини в акціонерних товариствах за участю (прямою або опосередкованою) держави; по-друге, вказана норма обмежує право на участь в управлінні в частині права загальних зборів акціонерів приймати рішення про відрахування частини чистого прибутку на виплату дивідендів після 1 травня року, наступного за звітним, по-третє, механізм (спосіб, дата складання переліку акціонерів, які мають право на отримання дивідендів, строки, способи захисту) виплати частини чистого прибутку іншим акціонерів, крім держави, законом не врегульовано. Це зумовлює на практиці порушення принципу рівності

всіх акціонерів на отримання дивідендів, і позбавляє інших акціонерів права на дивіденди нарівні з акціонером – державою.

Окрім того, п. 14 Постанови Правління НБУ від 24.02.2022 № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану»³² заборонено здійснювати транскордонний переказ валютних цінностей з України/переказ коштів на кореспондентські рахунки банків-нерезидентів у гривнях/іноземній валюті, відкриті в банках-резидентах, крім ряду винятків. Зазначений мораторій, відтак, розповсюджується і на виплату дивідендів іноземцям, що призводить до порушення їх корпоративного права.

4) Можливості примусового відчуження або вилучення майна, що перебуває у приватній власності, в тому числі корпоративних прав.

За постановою КМУ від 03.03.2022 № 187 «Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією», встановлено мораторій на: виконання, у тому числі в примусовому порядку, грошових та інших зобов'язань, кредиторами (стягувачами) за якими є РФ або особи, пов'язані з державою-агресором; відчуження, передачу в заставу, будь-які інші дії, які мають чи можуть мати наслідком відчуження, серед іншого, цінних паперів, корпоративних прав, особами, пов'язаними з державою-агресором (крім безоплатного відчуження на користь держави Україна), а також на користь осіб, пов'язаних з державою-агресором, або на користь РФ.

Цією ж постановою КМУ встановлено, що правочини (у тому числі довіреності), укладені з порушенням мораторію, у тому числі якщо ними передбачається відповідне відчуження у майбутньому, є нікчемними³³. Разом з тим, нікчемним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (ч. 2 ст. 215 ЦК України), а не постановою КМУ, а також правочин, що порушує публічний порядок, якщо він був спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння ним (ст. 228 ЦК України)³⁴.

На особливу увагу заслуговує Закон України від 03.03.2022 № 2116-IX «Про основні засади приму-

³¹ Про затвердження базового нормативу відрахування частки прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів за результатами фінансово-господарської діяльності у 2021 році господарських товариств, у статутному капіталі яких є корпоративні права держави: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.03.2022 № 230. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/230-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.04.2022).

³² Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління Національного банку України від 24.02.2022 № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text> (дата звернення: 28.04.2022).

³³ Про забезпечення захисту національних інтересів за майбутніми позовами держави Україна у зв'язку з військовою агресією: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2022 № 187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.04.2022).

³⁴ Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 27.04.2022).

сового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» (надалі – Закон № 2116-IX)³⁵, яким встановлено можливість примусового вилучення об'єктів права власності РФ та її резидентів з мотивів суспільної необхідності (включаючи випадки, за яких це настійно вимагається військовою необхідністю) на користь держави Україна. До таких об'єктів належать, у тому числі, корпоративні права, цінні папери, що знаходяться (zareєстровані) на території України та безпосередньо або через афілійованих осіб належать РФ та її резидентам. При цьому, 01.04.2022 Верховна Рада України підтримала в цілому законопроект № 7169 (передано на підпис Президенту України), який суттєво розширює перелік осіб (резидентів), активи яких можуть бути об'єктом примусового вилучення. Такими особами можуть бути як фізичні особи (не лише громадяни РФ), так і юридичні, незалежно від їх місцезнаходження, які політично або економічно пов'язані з РФ. Серед іншого, до резидентів за рішенням РНБО або суду можуть прирівнюватися фізичні або юридичні особи (незалежно від громадянства, здійснення основної діяльності тощо), які публічно заперечують чи підтримують здійснення збройної агресії РФ проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України та які не зупинили чи не припинили здійснення своєї економічної діяльності на території РФ у період дії воєнного стану в Україні³⁶.

Примусове вилучення в Україні об'єктів права власності РФ та її резидентів здійснюється без будь-якої компенсації (відшкодування) їх вартості (ч. 2 ст. 2 Закону № 2116-IX)³⁷, за наступним алгоритмом: 1) КМУ подає до РНБО проект рішення про примусове вилучення майна; 2) РНБО приймає рішення; 3) Президент України своїм указом вводить в дію рішення РНБО; 4) Верховна Рада України своїм законом затверджує указ Президента України протягом шести місяців після скасування воєнного стану.

З ідейної точки зору, такі ініціативи є справедливою реакцією на жорстоку війну РФ проти України та численні жертви серед мирного населення і руйнування в Україні. У той же час, юридичне оформ-

лення такої ідеї несе в собі деякі ризики. Будь-яке примусове вилучення майна – це завжди втручання у право власності, яке може бути виправданим із суспільної точки зору, але у разі недотримання основних принципів (пропорційності втручання, адекватної компенсації) може визнаватися порушенням права власності. Обов'язковою умовою націоналізації майна є оплатність³⁸. Європейський суд з прав людини наголошує, що втручання в право на мирне володіння майном повинне здійснюватися з дотриманням справедливого балансу між вимогами загального інтересу суспільства та вимогами захисту основоположних прав особи (справа «Спорронг та Льюнрот проти Швеції»³⁹), і експропріація майна, здійснена в суспільних інтересах та з правомірною метою, проте без компенсації реальної вартості, є порушенням такого балансу (справа «Кривенький проти України»)⁴⁰.

Крім того, як українське законодавство, так і численні міжнародні угоди покладають на Україну зобов'язання щодо захисту інвестицій, у тому числі і щодо виплати компенсації у разі експропріації майна (зокрема, ст. 9, 10 Закону України «Про режим іноземного інвестування»)⁴¹. Україна також є стороною ряду двосторонніх міжнародних угод про сприяння і взаємний захист інвестицій, які надають інвесторам низку аналогічних гарантій. З огляду на викладене, є значний ризик, що у майбутньому особи, корпоративні права яких вилучатимуться за описаною процедурою, подаватимуть позови проти України до ЄСПЛ чи інвестиційних арбітражних інституцій, наслідком чого можуть стати тривалі та витратні судові процеси (а інвестиційні арбітражі, до слова, є найдорожчим інструментом вирішення спорів).

5) Передача корпоративних прав особами, на яких поширюються санкції в довірчє управлінні.

Альтернативним способом позбавлення контролю над корпоративними правами осіб, пов'язаних з РФ, може стати передача таких корпоративних прав у довірчє управління. Українське законодавство уже містить приклади обов'язкової передачі корпоративних прав в управління посадовими особами з метою запобігання конфлікту інтересів: ст. 36 Закону України «Про запобігання корупції» передбачає обов'язок

³⁵ Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів: Закон України від 03.03.2022 № 2116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text> (дата звернення: 27.04.2022).

³⁶ Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» щодо уточнення окремих положень № 7169 від 15.03.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39237> (дата звернення: 27.04.2022).

³⁷ Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів: Закон України від 03.03.2022 № 2116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#Text> (дата звернення: 27.04.2022).

³⁸ Бойчук Н. Р. Націоналізація, реквізиція та експропріація як підстави набуття державою корпоративних прав: деякі питання правового регулювання. *Право та інновації*. 2019. № 26. С. 51.

³⁹ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Спорронг та Льюнрот проти Швеції» від 23.09.1982 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_098#Text

⁴⁰ Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кривенький проти України» від 16.05.2017 (Заява № 43768/07). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d48#Text (дата звернення: 28.04.2022).

⁴¹ Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.04.2022).

посадових осіб протягом 60 днів після призначення (обрання) на посаду передати в управління іншій особі належні їм корпоративні права⁴². Передача корпоративних прав в управління здійснюється в один із наступних способів: 1) укладення договору управління майном із суб'єктом підприємницької діяльності (крім договору управління цінними паперами та іншими фінансовими інструментами). Цей спосіб підходить для унітарних підприємств, а також у разі передачі корпоративних прав у товариствах з обмеженою відповідальністю; 2) укладення договору про управління портфелем фінансових інструментів та/або грошовими коштами, призначеними для інвестування у фінансові інструменти, з інвестиційною фірмою, яка має видану НКЦПФР ліцензію. Даний варіант застосовується для передачі в управління цінних паперів, зокрема акцій; 3) укладення договору про створення венчурного пайового інвестиційного фонду для управління переданими корпоративними правами з компанією з управління активами, яка має ліцензію НКЦПФР.

Спеціальна норма передбачена також для суддів у ст. 54 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка зобов'язує їх передати корпоративні права в управління незалежній третій особі (без права надання інструкцій такій особі щодо розпорядження корпоративними правами) на час перебування на посаді судді⁴³. Позбавлення установника права надавати управителю інструкції щодо розпорядження корпоративними правами у цій нормі є подібною до інституту трасту, усталеного у країнах загальної системи права.

Траст (з англ. trust) – це правовідносини, засновані на трастовій угоді, за якою установник трасту передає в довірчу власність трастовому управителю (trustee) свої активи, дохід від яких отримує бенефіціар. Варто окремо зазначити про сліпий траст – різновид трасту, за яким засновник повністю втрачає: 1) контроль над трастовим майном; 2) можливість прямого чи опосередкованого впливу на процес управління та розпорядження ним; та 3) право на отримання будь-якої інформації про кількісний та якісний перелік трастового майна, окрім його загальної вартості⁴⁴. Прикладом його імплементації є Закон Канади про конфлікт інтересів 2006 р. (Conflict of Interest Act), за яким сліпий траст, серед іншого, передбачає, що: установник сліпого трасту не повинен мати права управління або контролю

над трастовим майном; довірчий власник не повинен отримувати будь-які вказівки або поради від установника стосовно управління майном; довірчий власник не повинен надавати інформацію про траст, включаючи його склад, установнику, окрім звітів щодо загальної вартості⁴⁵.

В Україні управління майном суттєво відрізняється від англосаксонського трасту. Воно врегульоване главою 70 Цивільного кодексу України⁴⁶, а також для управління цінними паперами діє Рішення НКЦПФР від 03.11.2020 № 640 «Про затвердження Вимог (правил) щодо здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами: брокерської діяльності, дилерської діяльності, андеррайтингу, управління цінними паперами»⁴⁷. За положеннями останнього, хоча й управитель самостійно та від свого імені реалізовує всі права, засвідчені цінними паперами, він зобов'язаний діяти в інтересах клієнта, з метою отримання якомога кращого результату для нього, керуватися дорученням клієнта тощо. Положення цивільного законодавства так само надають установнику управління можливості здійснення контролю за управлінням його активами.

Тоді як модель трасту могла б стати успішним інструментом для позбавлення підсанкційних осіб, пов'язаних з РФ, можливості реалізації їх корпоративних прав без їх примусового вилучення та ризиків, що з цього випливають. Хоча у законодавстві поки відсутні норми щодо обов'язку передачі такими особами належних їм корпоративних прав у довірче управління у зв'язку зі збройною агресією РФ, окремі прояви такої ідеї уже втілюються на практиці. Прецедентом стало рішення НБУ, який визнав небездоганною ділову репутацію ряду акціонерів АТ «Альфа-Банк» (який визнано системо важливим банком) – громадян РФ, до яких уже застосовано міжнародні санкції, та застосував заходи впливу у вигляді заборони їм як власникам істотної участі в АТ використовувати право голосу. Було призначено довірену особу, якій передається право голосу щодо акцій підсанкційних акціонерів та право будь-яким чином брати участь в управлінні банком. Законодавчою основою для даного випадку є положення ст. 73 Закону України «Про банки і банківську

⁴² Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 27.04.2022).

⁴³ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 27.04.2022).

⁴⁴ Буяджи Г. Сліпий траст: інструмент приховування майна чи механізм усунення конфлікту інтересів? Підприємництво, господарство і право. 2018. № 2. С. 6

⁴⁵ Canada Conflict of Interest Act, 2006. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-36.65/> (дата звернення: 27.04.2022).

⁴⁶ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 28.04.2022).

⁴⁷ Про затвердження Вимог (правил) щодо здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами: брокерської діяльності, дилерської діяльності, андеррайтингу, управління цінними паперами: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 03.11.2020 № 640. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0062-21#Text> (дата звернення: 27.04.2022).

діяльність»⁴⁸, за якою застосування іноземними державами або міжнародними організаціями санкцій до банків чи власників істотної участі надає право НБУ застосувати заходи впливу, зокрема і тимчасову заборону використання права голосу. У такому разі право голосу та право брати участь в управлінні банком переходять до довіреної особи, якій НБУ має право надавати вказівки щодо участі в управлінні банком.

Прецедент передачі корпоративних прав АТ «Альфа-Банк» у довірче управління є першим, але далеко не останнім і може стати початком для поширення інструменту довірчого управління як засобу усунення впливу підсанкційних осіб, пов'язаних з РФ, на свої активи в Україні. Передача корпоративних прав, цінних паперів у довірче управління такими особами у зв'язку з воєнним станом має бути окремо врегульована, аби відкрити цей спосіб не лише для банків, а також, що особливо актуально, для середнього та малого бізнесу. Така передача має здійснюватися з наданням максимально широкого переліку повноважень незалежному управителю стосовно корпоративних прав, а для установника має діяти повна заборона втручання у процес управління, його контролю та надання будь-яких вказівок.

Окрім викладеного, на можливість реалізації та захисту прав на акції/частки також вплинуло:

1) призупинення Міністерством юстиції України роботи державних реєстрів з метою забезпечення безпеки цифрових даних. Перелік адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, в умовах воєнного стану, затверджений наказом Мін'юсту України від 01.04.2022 р. № 1307/5⁴⁹. Водночас цей перелік є «вузькоспеціалізованим», а території, що до нього первісно були внесені, вже зазнали змін (зміни внесено 11.04.2022, зокрема, із Переліку виключено Київську та Сумську обл.);

2) законодавчі зміни в деяких процедурах і питаннях нотаріату щодо реалізації та управління корпоративними правами в умовах воєнного стану. В умовах воєнного стану нотаріальні дії здійснюються з урахуванням особливостей, встановлених постановою КМУ від 28.02.2022 № 164

«Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану»⁵⁰ з наступними змінами. Так, тимчасово не здійснюються нотаріальні дії, які неможливі без функціонування єдиних та державних реєстрів, зокрема: не посвідчуються договори відчуження, застави нерухомого майна, корпоративних прав; не здійснюється видача свідоцтв щодо набуття права власності, в тому числі свідоцтв про право на спадщину, свідоцтв про право власності на частку у спільному майні подружжя тощо.

Незавершені нотаріальні дії за зверненням громадянина РФ, юридичної особи, створеної та зареєстрованої відповідно до законодавства РФ, або юридичної особи, створеної та зареєстрованої відповідно до законодавства України, кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером), що має частку у статутному капіталі 10 і більше відсотків, якої є громадянин РФ або юридична особа, створена та зареєстрована відповідно до законодавства РФ, зупиняються до прийняття та набрання чинності Законом України щодо врегулювання відносин за участю осіб, пов'язаних з державою-агресором. У разі звернення зазначених осіб за вчиненням нотаріальної дії, нотаріус зобов'язаний відмовити;

3) відкладення судами розгляду корпоративних спорів, що розглядаються господарськими судами виключно в загальному позовному провадженні (пп. 3 ч. 4 ст. 247 ГПК України). Господарські суди здійснюють свою роботу в порядку, визначеному чинним законодавством з урахуванням обмежень, встановлених для воєнного стану. З метою запобігання загрози життю та здоров'ю суддів і учасників судового процесу у період воєнного стану в Україні розгляд справ за участю сторін судом не проводиться. Суд рекомендував учасникам справ утриматися від відвідування суду, свої процесуальні права та обов'язки, передбачені ГПК України, реалізовувати з використанням засобів електронного зв'язку та подавати клопотання про участь в судових засіданнях в режимі відео конференції з використанням сервісу «EASYCON»;

4) тимчасове призупинення доступу до Єдиного державного реєстру судових рішень, сервісів «Стан розгляду справ» та «Список справ, призначених до розгляду», обмеження доступу до інформації про склад суддів та реєстру адвокатів України, вмотивоване метою забезпечення безпеки суддів, учасників судових процесів та цифрових даних.

⁴⁸ Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 27.04.2022).

⁴⁹ Про затвердження переліку адміністративно-територіальних одиниць, в межах яких припиняється доступ користувачів до єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції України, в умовах воєнного стану: Наказ Мін'юсту України від 01.04.2022 р. № 1307/5. URL: <https://minjust.gov.ua/n/22650>.

⁵⁰ Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.04.2022).

Висновки

У зв'язку із запровадженням в Україні 24.02.2022 р. воєнного стану, рядом підзаконних актів (рішень НКЦПФР, НБУ) було обмежено здійснення корпоративних прав та права власності на акції/частки:

- заборона акціонерним товариствам проводити загальні збори у будь-якій іншій формі, окрім дистанційних, є істотним порушенням права на участь у корпоративному управлінні та суперечить загальноприйнятим європейським стандартам. Розповсюдження такого обмеження на усі акціонерні товариства, без врахування їх місцезнаходження, кількості акціонерів є необґрунтованим. Доцільно запровадити можливість проведення загальних зборів акціонерів по всій території України, а не лише за місцезнаходженням товариства, а також передбачити можливість проведення загальних зборів акціонерів шляхом відеоконференції;

- унаслідок ряду обмежень, запроваджених НБУ та НКЦПФР для банків та депозитарних установ,

тимчасово не здійснювалася виплата дивідендів акціонерам, і досі є заблокованою така виплата на користь нерезидентів;

- погоджуючись з ідейними мотивами запровадження механізму примусового вилучення корпоративних прав осіб, пов'язаних з РФ, зазначимо, що націоналізація активів без будь-якої компенсації, навіть за умов суспільної необхідності, може призвести до втягнення України у судові процеси в ЄСПЛ та інвестиційних арбітражних інституціях. Поширення такого механізму притягнення до відповідальності може бути обґрунтованим для стратегічно важливих підприємств, банків, тоді як для середнього та малого бізнесу ефективною була б обов'язкова передача корпоративних прав у довірче управління. Інститут трасту успішно використовується у країнах загальної системи права і міг би стати інструментом для повного позбавлення підсанкційних акціонерів корпоративного контролю в Україні.

Інформація про авторів:

Кологойда Олександра В'ячеславівна,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри економічного права та економічного судочинства

Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

60, вул. Володимирська, м. Київ, 02000, Україна

Сливінська Анна Володимирівна,

аспірантка кафедри економічного права та економічного судочинства

Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

60, вул. Володимирська, м. Київ, 02000, Україна

Information about the authors:

Kolohoida Oleksandra Viacheslavivna,

Doctor of Juridical Sciences, Professor,

Professor at the Department of Economic Law and Economic Litigation

Educational and Scientific Institute of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv

60, Volodymyrska str., Kyiv, 02000, Ukraine

Slyvinska Anna Volodymyrivna,

PhD student at the Department of Economic Law and Economic Litigation

Educational and Scientific Institute of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv

60, Volodymyrska str., Kyiv, 02000, Ukraine